

سیره عبادی امام حسین (ع) در متون دینی

آسیه مریدی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان سیره عبادی امام حسین (ع) در متون دینی با هدف تبیین این موضوع و با روش توصیفی گردآوری شده است. در طول تاریخ پرفراز و نشیب اسلام چهره های برجسته ای بودند که با زندگی و مجاهدت های خود فضولی از عظمت و درخشش را رقم زده اند. در میان این چهره های برجسته امام حسین (ع) به عنوان ستاره ای درخشان و الهام بخش در آسمان معنویت و شجاعت می درخشد. سبک زندگی مومنان هر شخص ثمره ایمان صادقانه و عمیق اوست. آنچه موجب امتیاز و برجستگی سیره عبادی امام حسین (ع) شده این است که ایشان معرفت کامل به به خداوند و معارف اسلامی و قرآنی داشت و هم از بالاترین مراتب ایمان و باور قلبی برخوردار بود به گونه ای که حضرت همواره خود را در محضر خدای متعال می دید و خویشتن را نیازمند عنايات ربوبی می دانست. فضائل عبادی و معنوی سید و سالار شهیدان ابا عبدالله الحسین (ع) بیش از آن است که به قلم و بیان در آید. آنچه در این نوشتار می آید تنها قطره ای از دریای بیکران سیره عبادی امام حسین (ع) است که در محور هایی همچون نماز، حج، قرآن و دعا سامان یافته است. مهلت خواستن از دشمن برای راز و نیاز و عبادت، بیست و پنج بار پیاده مشرف شدن به خانه خدا، مانوس بودن با قرآن و گرفتن روزه از اوایل کودکی، تنها گوشه ای از این سیره است که به آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: سیره، عبادت، امام، متون، دین.

^۱ - طلبه سطح دوم، مدرسه علمیه عالی حضرت زهرا (سلام الله علیها) استان لرستان، شهرستان دورود

پژوهش حاضر با عنوان سیره عبادی امام حسین (ع) با روش توصیفی گردآوری شده است. خداوند جهان را برای انسان و انسان را برای خودش آفرید و بندگی و طاعت را راهی برای رسیدن به خودش دانست. عبادت به معنای اطاعت و پیروی خاضعانه، حالتی در وجود انسان که خود را در اختیار آفریننده اش می بیند. عبادت و پرستش خدا برای خاندان نبوت، هستی و زندگی به شمار می آمد و از مناجات و نیایش با خدا لذت می بردند و همواره به عبادت می پرداختند. امام حسین (ع) نیز یکی از این خاندان پاک است. آنچه درباره ی امام حسین (ع) شهرت دارد قیام حضرت و حماسه ی عاشورا است و متأسفانه بعد عبادی سیره آن امام همام چندان مورد توجه قرار نگرفته است در حالی که امام حسین (ع) همیشه و با اخلاص به عبادت خدای سبحان می پرداخت و از مناجات با خدا لذت می برد، به همین دلیل ضرورت دارد که این بعد از سیره ی زندگی امام حسین (ع) مورد بررسی قرار بگیرد و هدف از بیان سیره ی عبادی امام حسین (ع) تاسی به آن حضرت و تبعیت عملی از ایشان است. سوالی که اینجا مطرح می شود این است که سیره ی عبادی امام حسین (ع) چگونه بوده است؟ و آیا این سیره عبادی در کیفیت قیام ایشان اثر گذار بوده است؟ امام حسین (ع) شاهکار عالم خلقت بندگی را به اوج خود رساند تا جایی که خداوند به خاطر او به فرشتگانش مباحثات کرد. بالاترین مقام در عبودیت مقام عبداللّهی است و عنوان ابا عبدالله به معنای سردار عبوریت است و در وجود مقدس امام حسین (ع) چیزی جز خدا و رضای خدا حکومت نمی کرد، و لذا وجود او خلیفه ی حق و سلطان ملک و ملکوت است. او در پیشگاه خداوند قادر توانا مثل عارفی به یقین رسیده و اندیشمندی پرسشگر می ایستاد و هر گاه وضو می گرفت بند بند اعضایش به لرزه در می آمد و از دوران طفولیت و کودکی روزه می گرفت. ایشان همیشه اهل دعا و مناجات بود و در اوج سختی و بلا نماز و دعا را ترک نکرد و از دشمن درخواست کرد تا یک شب دیگر به او مهلت دهد تا در محضر خداوند بزرگ به نماز و دعا و مناجات بایستد. ایشان اوج بندگی خود را با بیست و پنج بار پیاده رفتن به حج نشان می دهد، و در گودال قتلگاه نیز به راز و نیاز با معبود خویش می پردازد. در مورد سیره عبادی امام حسین (ع) کتاب و مقالات فراوانی نوشته شده است که از جمله می توان به کتاب لهُوف نوشته ی ابن طاووس اشاره کرد که تمام مناجات و دعاها ی امام حسین (ع) را در طول قیام شریفش بیان می کند، در کتاب سیره و سیمای امام حسین (ع) که نویسنده ی آن محمدرضا حسینی جلالی است به بیان صفات و ویژگی های امام و سیره ی آن حضرت قبل از کربلا و در کربلا می پردازد. همچنین مقالاتی درباره ی این موضوع نوشته شده که می توان به مقاله ی نگاهی به سیره ی عبادی امام حسین (ع) نوشته ی مصطفی آزادیان پور اشاره کرد که جنبه های از سیره عبادی آن حضرت را مورد توجه قرار داده است، از دیگر مقالات می توان به مقاله امام حسین (ع) در محضر قرآن نوشته ی محمد جواد مروجی طبسی اشاره کرد که به سیره ی قرآنی امام حسین (ع) می پردازد. اما چیزی که در این پژوهش تلاش شده به آن پرداخته شود سیره کاملی از عبادات امام حسین (ع) که شامل نماز، روزه، حج و ادعیه های

امام است که از دوران کودکی تا گودال قتلگاه را شامل می شود ، تا با این بعد از شخصیت والای سبط نبی اکرم (ص) سومین پیشوای شیعیان بهتر آشنا شویم .

۱- مفهوم شناسی

سیره و زندگی سراسر نور امام حسین (ع) در طول تاریخ اسلام دست مایه خلق آثار بسیاری شده است که بسیاری از آنها جزء آثار فاخر و ماندگار در تاریخ شیعه به شمار می روند. برای پی بردن و بررسی آثار ابتدای باید با معنا و مفاهیم آن آشنا شد. در این نوشتار علاوه بر مفهوم سیره ، مفاهیم عبادت ، امام ، متون و دین مورد بررسی قرار می گیرند.

الف. سیره

سیره در لغت به معنای روش و سنت و مذهب (معین ، ۱۳۸۱ : ۹۰۸ / ۱) و در اصطلاح به معنای استمرار روش و شیوه مستمر عملی در میان مردم بر انجام کاری و یا ترک عملی است . (طباطبائی ، بدون تعینی : ۱۹۹) راه و روش و سیره ی بزرگان دین الگوی بسیار خوبی برای مردم است تا بتوانند آن سیره را چراغ راه خود قرار داده و در دو دنیا عاقبت به خیر شوند.

ب. عبادت

عبادت در لغت به معنای پرستش کردن ، بندگی کردن و طاعت کردن خداوند است . (معین ، ۱۳۸۱ : ۱۰۴۹ / ۱) عبادت در اصطلاح به معنای اطاعت و تسلیم و انقیاد مطلق در برابر فرمان و قانون و نظامی که از سوی هر مقام و قدرتی به انسان ارائه و تحمیل شود ، خواه این انقیاد و اطاعت با حس تقدیس و نیایش همراه باشد و خواه نباشد . (خامنه ای ، ۱۳۸۷ : ۲۵) عبودیت و بندگی خداوند باعث تعالی و رشد انسان می شود.

ج. امام

امام در لغت به معنای پیشوا و پیشرو است. (معین، ۱۳۸۱: ۱ / ۹۰) امام در اصطلاح به معنای کسی است که در امور دینی و دنیای مردم به جانشینی از پیامبر (ص) ریاستی فراگیر دارد. (شیخ مفید، ۱۴۱۳: ق: ۳۹) امامان و پیشوایان ما گنجینه‌ی معارف خداوند متعال هستند که مردم با پیروی و تبعیت از آنها دنیا و آخرتی روشن را برای خودشان رقم خواهند زد.

د. متون

متون جمع مکسر متن و در لغت به معنای رساله و مکتوب است. (معین، ۱۳۸۱: ۲ / ۱۶۲۲) متن در اصطلاح به معنای نوشته مدون و غیر مدون است. (معلوف، ۱۳۷۷: ۲ / ۹۴۱) متون و کتب مختلف دینی خزائن گرانمایی برای ما هستند تا با مطالعه‌ی آنها مسیر رشد و تعالی خودمان را مشخص کرده و با عمل به دستورات آنها راه سعادت را در پیش بگیریم.

ذ. دین

دین در لغت به معنای راه و روش و آیین است. (معین، ۱۳۸۱: ۱ / ۷۱۳) و در اصطلاح به معنای اعتقاد به آفریننده‌ای برای جهان و انسان و دستورات عملی متناسب با این عقاید است. (مصباح یزدی، ۱۳۷۷: ۱ / ۱۱) دین منبعی عظیم از معارف و احکام و تمام چیزی است که یک انسان برای زندگی خود در این دنیا و استمرار آن در دنیای دیگر به آن نیازمند است.

۱- جایگاه نماز در زندگی امام حسین (ع)

نماز تاثیر مهمی در خود سازی انسان دارد و موجب کمال او می شود. نماز انسان را از دغدغه ها و اضطراب ها نجات می دهد. چون یاد خدا آرامش بخش جان هاست. (منتظری، ۱۳۸۵: ۴۳۸) خداوند در قرآن کریم می فرماید: ((الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ)) [بازگشتگان به سوی خدا] کسانی [هستند] که ایمان آوردند و دل هایشان به یاد خدا آرام می گیرد، آگاه باشید! دل ها فقط به یاد خدا آرام می گیرد. (رعد / ۲۸) حال به بیان جایگاه نماز و محافظت از آنو یاری جستن امام از نماز می پردازیم و نماز ایشان را در صبح و ظهر عاشورا بیان می کنیم.

الف. مقدمات نماز

از منظر اسلام، نمازی مطلوب است که با حضور قلب و توجه کامل خوانده شود. یکی از راهکارهای کسب حضور قلب در نمازان است که نماز گزار وضوی نماز را با حالت توجه و به شکل شایسته بگیرد. به همین جهت، سفارش شده که در هنگام شستن اعضای وضو اذکار خاصی را بخوانیم. (آزادیان، ۱۳۹۶: ۱۱۸) در حالات معنوی امام حسین (ع) نوشته اند: هر گاه امام (ع) وضو می گرفت، رنگ چهره اش تغییر می کرد و بند بند اعضایش به لرزه در می آمد. وقتی از حضرت علت این امر را جویا شدند، در پاسخ فرمود: ((حَقُّ لِمَنْ وَقَفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْجَبَّارِ أَنْ يَصْفَرَ لَوْنُهُ وَ تَرْتَعِدَ مَفَاصِلُهُ: کسی که در پیشگاه خدای توانا می ایستد، سزاوار است که از خوف و خشیت او، رنگ رخسارش زرد شود و اندامش به لرزه آید.)) (سبزواری، ۱۴۱۳: ۱۶۶)

ب. محافظت بر نماز و ترویج آن

نماز گزار در هر شرایطی چه در حالت عادی و یا خطر باید از نماز محافظت کند. امام حسین و اصحابش از ستون دین به خوبی پاسداری کردند. امام حسین (ع) هم برای دشمن، هم برای اصحابش، و هم برای آیندگان درس نماز داد. امام در حالی که خودش و اصحابش و فرزنداناش تشنه بودند، از دشمن درخواست آب نکرد، ولی برای نماز و مناجات یک شب مهلت خواست. از این درخواست امام (ع) می توان به اهمیت نماز پی برد. آن حضرت تا آنجا به این مسائل علاقه دارد که از دشمن ناجوانمرد درخواست مهلت می کند تا یک شب دیگر از عمرش را با این اعمال بگذراند و چرا چنین نباشد که حسین (ع) برای ترویج و زنده ساختن نماز و قرآن به اینجا آمده باشد. (<https://ketaab.iec-md.org>) راوی می گوید: ((هنگامی که امام حسین (ع) دید آن مردم، در جنگ شتاب دارند و از رفتار و گفتار پند آمیز بهره نمی برند، به عباس (ع) فرمود: اگر می توانی آنان را یک روز از جنگ منصرف کن، باشد که امشب را برای پروردگاران به نماز بایستم، که پروردگارم می داند من نماز برای او و تلاوت کتابش را چقدر دوست دارم. راوی می گوید: عباس (ع) از آنان چنین درخواستی کرد، ولی عمر بن سعد نپذیرفت. عمرو بن حجاج به او گفت: ((به خدا سوگند! اگر آنان از ترک یا دیلم بودند و چنین چیزی می خواستند می پذیرفتیم؛ حال که آنان خاندان محمد (ص) هستند چگونه اجابت نمی کنی؟ در پی این سخن، آنان اجازه دادند. (ابن طاووس،

نمود که اجازه دهد تا روزهی است ضرری بر بدنت وارد شود اگر هم اکنون افطار نمایی، خداوند متعال ثواب روزهی تمام را به تو می‌دهد.» حضرت زهرا (س) کاسه‌ی آب را به دست گرفت و نزد فرزندش آورد ولی آن حضرت فرمود: «یا جداه! اطاعت شما بر من لازم است، لکن التماس می‌کنم که اجازه فرمایید تا روزهی امروز را به پایان برم.» امام حسین (ع) ناگاه بر دامان مادر گرمی‌اش بی‌حال افتاد. در این حال جبرئیل امین نازل گشت و فرمود: حق تعالی می‌فرماید: «حسین را به حال خود رها کنید و اصرار بر افطار او ننمایید. هنگامی که خورشید غروب کرد، پیامبر و امیرمؤمنان و حضرت صدیقه‌ی کبری (ع) ظرفی خرما و ظرفی آب برای افطار سیدالشهداء (ع) حاضر نمودند. امام حسین (ع) رو به پیامبر اکرم (ص) نمود و فرمود: «ای جد بزرگوار! رسم این است که هر طفلی که اول دفعه، روزه می‌گیرد، به آن طفل هدیه می‌دهند. شما چه چیز به من انعام می‌دهید؟» حضرت رسول (ص) فرمودند: «ای فرزندم تمامی دوستان تو را شفاعت می‌کنم و از پل صراط به سوی بهشت می‌گذرانم.» امام حسین (ع) رو به جانب پدر نمود و فرمود: «پدر جان! شما چه چیز مرحمت می‌نمایید؟» امیرمؤمنان (ع) فرمود: «فرزندم من گریه‌کنندگان تو را از آب کوثر سیراب می‌کنم.» امام (ع) رو به جانب حضرت فاطمه‌ی زهرا (س) نموده و فرمود: «ای مادر گرمی! شما چه خواهید داد؟» حضرت زهرا (س) فرمود: «ای نور دیدگانم! من در روز قیامت هر کس را که بر غریبی و مظلومی تو گریسته باشد؛ و هر کسی را که به زیارت تو آمده باشد؛ و هر کسی که اقامه‌ی عزادای تو کرده باشد؛ و هر کسی که به زوار تو اعانت و یاری رسانده باشد، همه و همه را شفاعت می‌کنم.» جبرئیل عرض کرد: «خداوند بزرگ می‌فرماید: «بنده خاص من حسین جهت خشنودی و محض رضایت من روزه گرفته است و شما همگی به او انعام کردید. ولی لطف و کرم شما از من بیشتر نیست. چرا که روزه برای خاطر من است و من خود پاداش روزه‌دار را می‌دهم. من در روز قیامت اختیار بهشت را به حسین وامی‌گذارم. هر کس به قدر پر پشه‌ای در عزای او را می‌آمرزم و بهشت را بر او واجب می‌کنم. من بهشت را با تمام حوریان و غلامان و درختان و پرندگان و قصرها به حسین می‌بخشم.» (سبزواری، بدون تعینی: ۱۱۰ و ۱۱۱)

۳- اهمیت و جایگاه حج از نگاه امام حسین (ع)

در سیره عبادی امام حسین (ع) آمده است که آن حضرت در کمال فروتنی بارها و طبق نظر برخی بیست و پنج بار (هیشمی، ۱۴۱۴: ۲۰۱/۹) پیاده به خانه خدا رهسپار شد و با خشوع تمام مناسک حج را به جای آورد (ابن اثیر، ۱۴۰۹ ق: ۱/۴۹۸) شیخ مفید می‌نویسد: ابراهیم رافعی از پدر خود و از جد خویش نقل کرده است که گفت: ((الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ) يَمْشِيَانِ إِلَى الْحَجِّ، فَلَمْ يَمْرَأَا بِرَأْسِ الْأَنْزَلِ يَمْشِي؛ فَتَقُلْ ذَلِكَ عَلَى بَعْضِهِمْ، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَاصٍ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ الْمَشْيَ قَدْ ثَقُلَ عَلَى جَمَاعِهِ مِمَّنْ مَعَكَ مِنَ النَّاسِ إِذَا رَأَوْكُمَا تَمْشِيَانِ لَمْ تَطْبُ أَنْفُسُهُمُ أَنْ يَرْكَبُوا، فَلَمْ مَا رَكِبْتُمَا؟ فَقَالَ الْحَسَنُ: لَا نَرْكَبُ قَدْ جَعَلَنَا عَلَى أَنْفُسِنَا الْمَشْيَ إِلَى بَيْتِ الْأَحْرَامِ عَلَى أَقْدَامِنَا وَ لَكِنَّا تَتَنَكَّبُ عَنِ الطَّرِيقِ، فَاخْذَا جَانِبَا مِنَ النَّاسِ. (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۶ ق ۳/۱۶۸) حسن و حسین (علیهما السلام) را دیدم که پیاده به حج می‌روند. پس، بر هیچ سواره‌ای نگذاشتند. مگر آنکه او نیز پایین آمده، پیاده راه می‌رفت.)) این مسئله، برای ب خیلی سنگین آمد و به سعد بن ابی وقاص گفتند: پیاده روی، برای ما مشکل

است و از سوی دیگر نمی‌پسندیم که ما سواره باشیم و این دو آقای بزرگوار، پیاده بروند. سعد به امام حسن (ع) عرض کرد: ای ابا محمد! پیاده روی برای ب خیلی از این مردمان که با شما همراه هستند، سنگین است و چون شما را پیاده می‌بینند، سواره بودن آنان گوارا نیست؛ چرا شما سوار نمی‌شوید؟ امام حسن (ع) فرمود: ما سوار نمی‌شویم؛ با خود پیمان بسته ایم که پیاده به بیت الحرام برویم؛ ولی از راه، کناره می‌گیریم)) پس از راه کناره گرفتند [تا از دید مردم دور باشند] (آزادیان، ۱۳۹۶: ۱۲۰ و ۱۲۱)

نتیجه گیری

عبادت و پرستش خدا با تمام وجود امام حسین (ع) عجین شده بود و ایشان شب و روز در نهان و آشکار همواره به عبادت می‌پرداختند. در هنگام وضو رنگ از رخسارش می‌پرید چون می‌دانست می‌خواهد در محضر چه کسی قرار بگیرد. برای ادای نماز در سخت ترین شرایط پافشاری می‌کرد طوری که نماز ظهر عاشورا در اوج نبرد با سپاهیان دشمن که از هر سو او را محاصره کرده بودند و وجود نازنینش را آماج تیر ساخته بود، به جا آورد. دعا و مناجات امام حسین (ع) با خداوند بزرگ نشان رابطه ی عمیق امام با خدا دارد که ایشان همیشه در حال دعا و مناجات با خداوند بود اوج بندگی ایشان را می‌توانیم در دعای عرفه ببینیم. امام حسین (ع) از کودکی روح بلند خود را با روزه به خدا نزدیک کرده بود و ایشان در کمال فروتنی در پیشگاه خداوند بیست و پنج بار پیاده راهی بیت الله الحرام شدند. آری ما باید رهرو راستین آن حضرت باشیم و در همه حال خود را در پیشگاه خدا ببینیم و از تمام متعلقات دنیوی خود برای کسب رضایت خدا بگذریم.

منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱- معین ، محمد ، ۱۳۸۱ ، **فرهنگ نامه** ، تهران ، ادنا.

۲- معلوف ، لويس ، ۱۳۷۷ ، **المنجد في اللغة** ، مصطفى رحيمي اردستاني ، تهران ، صبا .

۳- منتظري ، حسين علي ، ۱۳۸۵ ، **اسلام دين فطرت** ، تهران ، سايه .

۴- سبزواری ، محمد ، ۱۴۱۳ ق ، **جامع الاخبار و الآثار** ، قم ، موسسه آل بيت (عليهم السلام) لإحياء التراث .

۵- طباطبائي ، حكيم ، محمد تقی ، بدون تعینى ، **الاصول العامه للفقہ المقارن** ، لبنان ، موسسه آل البيت (ع) للطباعة و النشر

۶- ابن طاووس ، علي بن موسى ، ۱۳۸۹ ، **لهوف على قتلى الطفوف** ، محمدرضا مجیری ، قم ، بقیه الله .

۷- ابن قولويه ، جعفر بن محمد ، ۱۳۵۶ ، **کامل الزیارات** ، نجف اشرف ، دار المرتضویه .

۸- طباطبائي ، محمد حسين ، ۱۳۷۴ ، **تفسير الميزان** ، قم ، دفتر انتشارات اسلامي .

۹- ابن اثیر ، علي بن محمد ، ۱۳۸۵ ق ، **الكامل في التاريخ** ، بيروت ، صار .

۱۰- خوارزمي ، موفق بن محمد ، ۱۴۲۳ ق ، **مقتل الحسين (ع)** ، قم ، انوار الهدی .

۱۱- محمد بن محمد ، مفید ، ۱۴۱۳ ق ، **الارشاد في معرفه حجج الله على العباد** ، قم ، کنگره شيخ مفید .

۱۲- ابن نماي حلي ، نجم الدين جعفر بن محمد ، ۱۴۰۶ ق ، **مثير الاحزان** ، قم ، مدرسه الامام المهدي (عج) .

- ۱۳- زاهدی، مرتضی، ۱۳۸۴، **اسرار عاشقان و مقامات عارفان در زیارت عاشورا**، تهران، صابره.
- ۱۴- یعقوبی، احمد بن اسحاق، ۱۳۶۶، **تاریخ الیعقوبی**، قم، موسسه انتشارات فرهنگ اهل بیت.
- ۱۵- محدث نوری، حسین بن محمد تقی، ۱۴۰۸ ق، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، قم، موسسه آل بیت (علیهم السلام) لإحیاء التراث.
- ۱۶- قمی، عباس بن محمدرضا، ۱۴۲۱ ق، **نفس المهموم فی مصیبه سیدنا الحسین المظلوم**، قم، المكتبة الحیدریه.
- ۱۷- قمی، عباس بن محمدرضا، ۱۳۸۷، **مفاتیح الجنان ولیه الباقيات الصالحات**، قم، مجمع احیاء الثقافه الاسلامیه
- ۱۸- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ ق، **بحار الانوار**، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- ۱۹- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۲۳ ق، **زاد المعاد**، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات.
- ۲۰- ابن طاووس، علی بن موسی، ۱۴۰۹ ق، **اقبال الاعمال**، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- ۲۱- ابن طاووس، علی بن موسی، ۱۴۱۱ ق، **مهج الدعوات و منهج العبادات**، قم، دار الذخائر.
- ۲۲- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ ق، **الکافی**، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- ۲۳- محمد، دشتی، ۱۳۹۰، **فرهنگ سخنان امام حسین (ع)**، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیر المومنین.
- ۲۴- طوسی، محمد بن حسن، ۱۴۱۱ ق، **مصباح المتعجد**، بیروت، موسسه فقه الشیعہ.
- ۲۵- مقرر، عبدالرزاق، ۱۴۲۶ ق، **مقتل الحسین (ع)**، بیروت، موسسه الخرسان للمطبوعات.
- ۲۶- مهری، محمد جواد، ۱۳۸۰، **آثار و برکات روزه داری در دنیا، قبر، قیامت، قم، رواق دانش.**
- ۲۷- سبزواری، اسماعیل، بدون تعینی، **جامع النورین مشهور به انسان**، تهران، علمیه اسلامی.
- ۲۸- هیشمی، نور الدین، ۱۴۱۴ ق، **مجمع الزاویه و منبع الفوائد**، قاهره، مکتبه القدسی.
- ۲۹- ابن اثیر، علی بن محمد، ۱۴۰۹ ق، **اسد الغابه فی معرفه اصحابه**، بیروت، دار الفکر.
- ۳۰- ابن شهر آشوب، محمد بن علی، ۱۳۷۶ ق، **مناقب آل آبی طالب**، نجف اشرف، المكتبة الحیدریه.
- ۳۱- شیخ مفید، محمد بن محمد، ۱۴۱۳ ق، **النکت الاعتقادیه**، قم، المؤتمر العالمی لالفیه الشیخ المفید.

۳۲_ مصباح یزدی ، محمد تقی ، ۱۳۷۷ ، آموزش عقاید ، تهران ، سازمان تبلیغات اسلامی

مقاله ها

۱_ آزادیان ، مصطفی ، ۱۳۹۶ ، نگاهی به سیره عبادی امام حسین (ع) ، ره توشه راهین نور .

۲_ مروجی طبسی ، محمد جواد ، ۱۳۸۱ ، با امام حسین (ع) در محضر قرآن ، سلسال .

۳_ اخوان مقدم ، حبیب پور ، زهره و زهرا ، ۱۳۹۶ ، تحلیل محتوای دعای عرفه منسوب به امام حسین (ع) ، معارف حسینی ، شماره ۸.

سایت ها

۱_ [Http://ketaab.iec_MD.org](http://ketaab.iec_MD.org)

۲_ [Http://amazing.valuasr_aj.con](http://amazing.valuasr_aj.con)

۳_ [Http://fa.wikifegh.ir](http://fa.wikifegh.ir)

۴_ [Http://article.tebyan.net](http://article.tebyan.net)

۵_ [Http://www.khabaronline.ir](http://www.khabaronline.ir)

۶_ [Http://iqna.ir/fa/news](http://iqna.ir/fa/news)